

ԼԻԶԻՆԳԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՅՐԱԺԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐԸ ԶՅ ՓՄՁ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

Բարձր մրցակցային միջավայրում ընկերությունները պետք է փնտրեն այնպիսի ֆինանսավորման աղբյուրներ, որոնք ավելի շահավետ և հարմար են զարգացման համար: Բացի բանկային վարկերից, որոնք ընկերություններին առաջարկվում են անհրաժեշտ ռեսուրսներ ընդունելի պայմաններով, շուկայում գոյություն ունեն նաև այլ գործիքներ: Նման գործիքներից է ֆինանսական վարձակալությունը կամ լիզինգը: Ներդրումային աղբյուրների կազմում լիզինգի մասնաբաժինը համաշխարհային մասշտաբով կազմում է 30%, իսկ վերջին տարիներին ՀՀ առևտրային բանկերի այլ վարկային գործառնությունների գործիքակազմի մեջ ֆինանսական վարձակալության մասնաբաժինը բանկերի ընդհանուր ակտիվներում վերջին տարիներին կազմել է 0.1%¹: Այսպիսով, Հայաստանի տնտեսության պայմաններում լիզինգի կիրառումը չափազանց քիչ է օգտագործվում:

Դիտարկենք ֆինանսական գործիքներից լիզինգի առանձնահատկությունները: Այն համարվում է վարկի տեսակ, որը հնարավորություն է տալիս համեմատաբար սակավ ֆինանսական միջոցներ ունեցող ձեռնարկատիրոջը սկսել ավելի մեծ բիզնես ծրագիր: Լիզինգի դեպքում գույքի ձեռքբերման ֆինանսավորումն իրականացվում է ամբողջ ծավալով: Որպես կանոն, լիզինգ տրամադրող ֆինանսական կազմակերպությունները մատակարարների հետ գտնվում են երկարատև գործընկերային հարաբերություններում, ինչը հնարավորություն է ստեղծում գույքը ձեռք բերել համեմատաբար ավելի մատչելի գներով: Լիզինգով ձեռք բերված գույքը հաշվառվում է լիզինգատուի ֆինանսական հաշվեկշռում, որից կատարվում են համապատասխան ամորտիզացիոն մասհանումներ, ինչը հնարավորություն է տալիս նվազեցնելու հարկվող շահույթը: Լիզինգի վարձավճարների գրաֆիկը սահմանելիս ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից հիմնականում հաշվի է առնվում բիզնես պլանն ու սեզոնայնությունը:

Ի տարբերություն վարկի՝ լիզինգն ունի հետևյալ առավելությունները.

¹ Կենտրոնական բանկի տեղեկագիր 2016թ., 2017թ., էջ 470-475 www.cba.am

- բավական ճկուն է,
- ֆինանսավորման ժամկետներն ավելի երկարատև են,
- վարչարարական խոչընդոտները զգալիորեն կրճատված են,
- առկա են հարկային արտոնություններ:

Լիզինգը առավել մատչելի է՝ հատկապես փոքր և միջին գործարարությամբ զբաղվողների համար:

Այդ առումով, ՓՄՁ-ների համար կարևորվում են հետևյալ գործընթացները.

- արագանում են տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի նորացման տեմպերը,
- մեծանում է թողարկվող արտադրանքի տարբերակման աստիճանը, ընդլայնվում են թանկարժեք տեխնիկայի օգտագործման հնարավորությունները,
- լուծվում է սեփական կապիտալի պակասուրդի խնդիրը և այլն:

Փոքր և միջին ձեռնարկությունները ֆինանսական շուկայում բախվում են զգալի դժվարությունների, քանի որ հաճախ բանկերի կողմից խտրական վերաբերմունքի են արժանանում: Այսպես՝ վարկային կազմակերպությունները հաճախ հրաժարվում են ՓՄՁ-ներին վարկավորել՝ ոչ բավարար երաշխավորությունների պատճառով: Բացի այդ, սահմանվում են բավական բարձր տոկոսադրույքներ: Եթե սկսնակ գործարարները բախվում են ֆինանսական ռեսուրսների պակասուրդի, ապա գործող ձեռնարկություններն առնչվում են հիմնական ֆոնդերի նորացման և նյութատեխնիկական բազայի ընդլայնման խնդիրներին: Հաճախ ընկերության անբավարար միջոցները արգելք են դառնում ժամանակակից մեքենասարքավորումների ձեռքբերման համար: Եթե այդ կարգի հիմնախնդիրները ժամանակին լուծվեն, ապա թողարկվող արտադրանքի որակը կբարելավվի, և մրցունակության մակարդակը կբարձրանա: Նման հիմնախնդիրների լուծման միջոց է համարվում լիզինգը:

Ներդրումային լիզինգը մասնագիտական գրականության մեջ բնորոշվում է որպես ձեռնարկատիրական գործունեության հնարավորությունների ընդլայնման ֆինանսավորում և կապիտալ ծախսերի միանվագ կրճատում: ՀՀ-ի համար լիզինգը կարող է կապիտալի ներգրավման նորամուծական գործիք դառնալ: Լիզինգը կարևոր նշանակություն է ստանում միկրոֆինանսավորման համակարգի կայացման համար հատկապես որպես ձեռնարկատիրական գործունեության ձև, որը ոչ միայն բավարարում է ինովացիոն քաղաքականության պահանջները, այլ նաև համատեղում է մասնավոր, կորպորատիվ և հանրային շահերը: Մասնագիտական գրականության մեջ լիզինգը հիմնականում չի համարվում միկրոֆինանսավորման գործիք և ներկայացվում է որպես

Ժամանակավորապես ազատ կամ փոխառու միջոցների ներդրում, որի դեպքում վարձատուն պարտավորվում է ձեռք բերել պայմանագրով նախատեսված գույքը որոշակի վաճառողից և այդ գույքը լիզինգատուին տրամադրել ժամանակավոր օգտագործման՝ վճարման հետագա հետգնման հետ միասին¹: Միջազգային պրակտիկայում լայն տարածում ունի սպառողական լիզինգը, որը նախատեսված է ֆիզիկական անձանց համար: Վերջին շրջանում սպառողական լիզինգը սկսել է կիրառվել նաև Հայաստանում՝ «ԱԳԲԱ Լիզինգ» վարկային կազմակերպության կողմից: Մասնագետների կարծիքով սպառողական լիզինգը Հայաստանում ունի աճի մեծ ներուժ: Շուկայի այս սեգմենտի զարգացման հեռանկարները մեծապես կախված են նաև երկրի ընդհանուր տնտեսական զարգացումից, ինչպես նաև բնակչության գնողունակության աստիճանից: Լիզինգի տարածումը ֆիզիկական անձանց շրջանում յուրահատուկ էվոլյուցիոն ճանապարհ է, որի սկիզբը կարծես ՀՀ շուկայում նշմարվում է: Ճիշտ է, սպառողական լիզինգը ընդհանուր լիզինգի շուկայում առայժմ մեծ տեղ չի զբաղեցնի: Պարզապես նպատակն է զարգացնել ՀՀ տնտեսությունը՝ ՓՄՁ-ներին միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ֆինանսավորման միջոցով: «ԱԳԲԱ Լիզինգ» ընկերության գնահատականներով՝ սպառողական լիզինգը չի գերազանցի ընկերության ընդհանուր լիզինգային պորտֆելի 15-20%-ը²: ԱԳԲԱ Լիզինգը 2003-ին Հայաստանում հիմնադրված առաջին լիզինգային ընկերությունն է, որի բաժնետերերն են ֆրանսիական «Կրեդիտ Ագրիկոլ Լիզինգ և Ֆակտորինգ» մասնագիտացված ընկերությունը և ԱԿԲԱ-ԿՐԵԴԻՏ ԱԳՐԻԿՈՒ Բանկը: ԱԳԲԱ Լիզինգը Հայաստանում լիզինգի բացարձակ առաջատարն է՝ շուկայի մոտ 80% մասնաբաժնով: Ընկերության կողմից ֆինանսավորման գերակա ուղղությունն է էներգախնայող և էներգաարդյունավետ սարքավորումների ֆինանսավորումը, որն այժմ իրականացվում է ընկերության կողմից 2014թ. ստեղծված «Գրին Լիզինգ» ենթաբրենդի միջոցով:

Ներկայում «ՓՄՁ ներդրումներ» ՈԻՎԿ-ում ուսումնասիրության և վերլուծության փուլում բազմաթիվ լիզինգային հայտեր կան, ինչպես նաև պարբերաբար նոր հայտեր են ստացվում ՀՀ մարզերից: Գյուղտեխնիկայի ձեռքբերման պայմաններն են՝ 20% կանխավճար, տարեկան տոկոսադրույք՝ 9%, որից 7%-ը սուբսիդավորվում է պետության կողմից, արդյունքում՝ ֆերմերը վճարում է 2% լիզինգային տոկոսադրույք, 3-10 տարի մարման ժամկետում՝ կախված տեխնիկայի տեսակից:

¹ Балаян Б.Т. Проблемы конвергенции финансовой отчетности лизинговых операций в Республике Армения / Б.Т. Балаян // Известия аграрной науки. – 2011. – № 4. – С. 133–135.

² <http://www.banks.am/am/news/interviews/11995>

Լիզինգի տոկոսադրույքը սահմանվում է ոչ պակաս, քան ավանդների և ոչ ավելի, քան վարկային տոկոսադրույքների մեծության չափով: Եթե լիզինգի տոկոսադրույքները պակաս լինեն ավանդների տոկոսադրույքներից, ապա վարձատուն հնարավորություն չի ունենա բանկերից հավաքագրելու «էժան փողեր» և դրանք վերադրելու լիզինգի ոլորտ: Անգամ նման հնարավորության առկայության դեպքում՝ նա տնտեսապես նպատակահարմար չի համարի ֆինանսական ներդրումներ կատարել վարձակալության մեջ՝ դիմելով ռիսկայնության, եթե ավանդագրման ճանապարհով հնարավոր է վաստակել տոկոսային եկամուտ¹:

Հայաստանում ՓՄՁ ոլորտը միջազգային կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնում է: ՓՄՁ ոլորտի հետ կապված տարբեր գնահատականներ կան արված, մասնավորապես, ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալությունը (ԱՄՆ ՄԶԳ) արձանագրել է, որ ֆինանսական ռեսուրսների դժվար հասանելիությունը Հայաստանում խոչընդոտ է փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման համար, քանի որ ֆինանսական կառույցների կողմից որպես զրավ պահանջվող և ՓՄՁ-ներին պատկանող գույքի միջև խիստ անհամապատասխանություն կա: Դրա հետևանքով անշարժ գույք չունեցող ՓՄՁ-ներին բանկերը հաճախ մերժում են, կամ էլ բարձր տոկոսադրույքների պատճառով նրանք խուսափում են վարկեր վերցնելուց: Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի (ՎԶԵԲ) ուսումնասիրություններն էլ հիմնականում հարկային ոլորտին են վերաբերում. այստեղ պետք է հարկային բեռի թեթևացում լինի և որոշակի արտոնություններ: Համաշխարհային բանկի (ՀԲ) զեկույցներում բազմիցս որպես ՓՄՁ-ների զարգացման խոչընդոտ դիտարկվել է անառողջ մրցակցային դաշտը, որտեղ սկսնակ տնտեսավարողները չեն կարողանում դիրքավորվել:

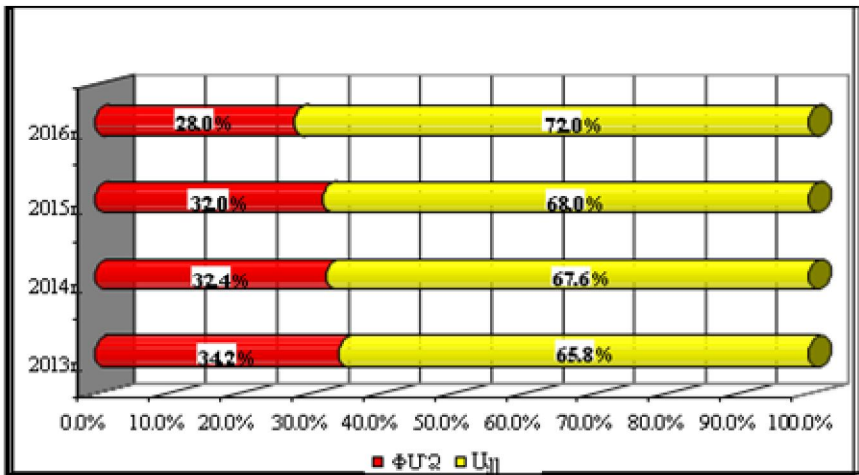
Հայաստանը բիզնեսով զբաղվելու դյուրինությամբ զիջել է իր դիրքերն աշխարհում: Համաշխարհային բանկի «Գործարարություն 2018. Բարեփոխումների իրականացում աշխատատեղերի ստեղծման համար» զեկույցի համաձայն՝ 2017-ին Հայաստանը 47-րդ հորիզոնականում է նախորդ տարվա 38-ի համեմատ: Զեկույցի համաձայն՝ ԵԱՏՄ երկրների շարքում Հայաստանը նախավերջինն է. Ռուսաստանը 35-րդ հորիզոնականում է, Ղազախստան՝ 36, Բելառուսը՝ 38, և Ղրդըզստանը՝ 77²:

ՓՄՁ ոլորտն ունի աճող մասնաբաժին ՀՆԱ-ում. ընդհանուր առմամբ ապահովում է ՀՆԱ-ի մոտ 33 տոկոսը: Այս մասնաբաժինն ավելացնելու համար փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման քաղա-

¹ Հակոբյան Ա., Ֆինանսական վարձակալություն, մենագրություն, Երևան, 2011, էջ 74-75:

² <http://www.panarmenian.net/arm/news/248303/>.

քականությունը շարունակում է մնալ կառավարության ուշադրության կենտրոնում: Նրանց կարողությունները ըստ տնտեսության տարբեր ճյուղերի բացահայտելու, ֆինանսական և խորհրդատվական աջակցություն ցուցաբերելու համար ստեղծված Հայաստանի փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնը (ՓՄՁ ԶԱԿ) բիզնեսի այս հատվածում մի շարք ծրագրեր է իրականացնում: Կազմակերպությունը այս ոլորտի տնտեսավարողներին նաև անվճար խորհրդատվական ծառայություններ է տրամադրում: Մկսնակ և գործող ձեռնարկատերերի համար տեղեկատվական ուղղորդման աղբյուր կարող է դառնալ Ազգային բիզնես ինկուբատոր հիմնադրամը՝ բիզնես գաղափարի մշակումից մինչև իրացման շղթայի վերաբերյալ խորհրդատվություն տրամադրելով¹:

Գծապատկեր 1. ՓՄՁ մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում 2013-2016թթ.

Ըստ Գյուղական ֆինանսավորման կառույց-ծրագրի իրականացման գրասենյակի ներկայացված վերջին հաշվետվության՝ 2011-ի ապրիլից մինչև 2015 սեպտեմբերը հինգ բանկեր տրամադրել են 77.3 մլրդ դրամի վարկ, որի տոկոսադրույքի սուբսիդավորված գումարը կազմել է 3.2 մլրդ դրամ: Տրամադրված վարկերի ամենամեծ մասը Արմավիրի մարզին է բաժին հասել:

Միջազգային պրակտիկայում ընդունված է վարկերի տրամադրումը վարկային միությունների կողմից: «Վարկային միություն» հասկացու-

¹ <http://ampop.am/small-and-medium-enterprises/>.

թյունը, որն աշխարհում հայտնի է credit union անվամբ, այն կոոպերատիվ սկզբունքի հիման վրա ստեղծված մարմինն է, որի միջոցները հիմնականում գոյանում են անդամ-մասնակիցների անդամավճարներից և որը կոչված է սպասարկելու իր անդամներին՝ տարատեսակ ծառայություններ մատուցելու միջոցով: Վարկային միավորումները, ընդհանուր առմամբ, մատուցում են չորս տեսակ ծառայություն՝ վարկերի տրամադրում, բանկային ավանդների ընդունում, ներդրումային ծառայություններ և ապահովագրություն, մինչդեռ ՀՀ օրենսդրությունն իր ներկայիս տեսքով թույլ է տալիս իրականացնել վերը նշվածներից միայն առաջինը: Նշենք, որ Հայաստանում գործող 17 բանկերի վարկային պորտֆելը 2016թ. ընթացքում ավելացել է 16,5 տոկոսով՝ հասնելով 2 տրիլիոն 424 միլիարդ դրամի¹: World Council-ի վիճակագրական զեկույցի հիման վրա ներկայացնենք վարկային միությունների տվյալները ըստ երկրների:

Աղյուսակ 1

Վարկային միությունների տվյալները ըստ երկրների²

	Քանակ	Բաժնետերեր	Ակտիվներ (դոլար)
Ռուսաստան	250	330481	366196182
Ուկրաինա	589	821600	150130314
Մոլդովա	303	121104	31488270
Բելառուս	6	500	150000
Ադրբեջան	107	30155	70450062
Հայաստան	0	0	0

Կազմակերպչական տեսանկյունից վարձակալը վարձակալին դիմելիս ավելի քիչ ժամանակ և ռեսուրս է ծախսում, քան վարկի ձեռքբերման ժամանակ: Վարձակալները ավելի պրոֆեսիոնալ են բանակցում մատակարարների կամ սարքավորումների արտադրողների հետ, ինչը հանգեցնում է հիմնական միջոցների ձեռքբերմանը՝ համեմատաբար հարմարավետ պայմաններում: Նույնը վերաբերում է նաև լիզինգի կազմակերպման ֆինանսական ռեսուրսների ներգրավման գործընթացներին, քանի որ լիզինգային ընկերությունները ստանում են համեմատաբար

¹ <http://www.lin.am/2087935.html>

² Credit Unions Worldwide: 2013 statistical report [Электронный ресурс] / World Council.
– Режим доступа: http://www.woccu.org/documents/2013_Statistical_Report

«էժան» վարկավորում, հատկապես, եթե դրանք դուստր ձեռնարկություններ են¹:

Հաշվի առնելով երկրի ներքին շուկայում սպառման փոքր հնարավորությունները և առևտրի աշխարհաքաղաքական սահմանափակումները՝ ՓՄՁ արտադրության ծավալների մեծացմանը կարող են նպաստել արտահանման ծավալների ավելացումը և արտահանման աշխարհագրության ընդլայնումը կամ շուկաների դիվերսիֆիկացումը:

ՀՀ-ում փոքր բիզնեսի վարկավորմանը խոչընդոտող հիմնական գործոններն են շուկայի փոքր չափերը, ցածր գնողունակ պահանջարկը, ինչպես նաև ֆինանսական և ոչ ֆինանսական բնույթի խոչընդոտները: Բանկային վարկավորման լուրջ խոչընդոտ է փոքր և նվազող շուկան: Վերջինս անկայնության և բարձր ռիսկայնության վկայությունն է: Ֆինանսական գործոններից կարելի է առանձնացնել ներքին ֆինանսավորման խիստ սահմանափակ բնույթը, պարտքային և բաժնետիրական ֆինանսավորման հնարավորությունների գրեթե բացակայությունը, վարկային ֆինանսավորման ցածր հասանելիությունը, պետական ֆինանսավորման փոքր ծավալները, վենչուրային ֆինանսավորման բացակայությունը, հարկման ոչ բարենպաստ համակարգը: Ոչ ֆինանսական գործոններն են նյութական արտադրության ոլորտում ձեռնարկատիրական գործունեության խթանման բացակայությունը, ստվերային ոլորտի մեծ մասնաբաժինը, շուկայի տարերային, միևնույն ժամանակ իրավունքները չարաշահող բնույթը, ստույգ տեղեկատվության պակասի առկայությունը և այլն:

ՀՀ-ում լիզինգային գործառնությունների ծավալները փոքր են, թեր-գարգացած է նաև արտադրատեխնիկական նշանակության ապրանքների երկրորդային շուկան, ինչը պայմանավորված է փոքր կազմակերպությունների ներդրումների սահմանափակմամբ: Անհրաժեշտ է նպաստել լիզինգի զարգացմանը, որը հնարավորություն կընձեռի գյուղացիական տնտեսություններին ձեռք բերել գյուղատնտեսական տեխնիկա՝ իրականացնելով պարբերական վճարումներ երկարաժամկետ ժամանակահատվածում, աջակցել գյուղացիական տնտեսություններին այս ծառայություններից օգտվելու համար՝ տոկոսադրույքների լայնամասշտաբ սուբսիդավորման և այլ միջոցներով:

¹ Хачатрян Н.Н. Проблемы организации лизинга в агробизнесе Армении /Н.Н. Хачатрян /Известия Государственного аграрного университета Армении. – 2009. – № 3. – С. 169

ԼԻԶԻՆԳԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՅՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐԸ ՀՀ ՓՄՁ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

ՇՈՂԵՐ ՊՅՈՏՐԻ ՊՈՐՈՍՅԱՆ, տ.գ.թ.

*ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի գիտաշխատող*

Համառոտագիր: Ներկայումս բազմաթիվ ձեռնարկությունների համար սկզբնական և ազատ դրամական ռեսուրսների բացակայության պարագայում լիզինգը մեծ նշանակություն է ստանում: Լիզինգը ձեռնարկությունների զարգացման համար արդյունավետ և նպատակային աջակցության յուրահատուկ ձև է՝ հաշվի առնելով բանկային վարկի ձեռքբերման դժվարությունները և ուղղակի դրամավարկային ներդրումների աճող ռիսկերը: Հայաստանում լիզինգային ծառայությունների շուկան դեռևս լիովին չի զարգացել, բայց շատ խոստումնալից է, եթե մենք դիտարկենք աշխարհի բազմաթիվ երկրների գործարարության մեջ լիզինգի երկարաժամկետ փորձին:

*Բանալի բաներ. լիզինգ, վարկ, ֆինանսներ, ՓՄՁ, ռեսուրսներ, շուկա,
ներդրում, ժամկետ, վճարում, խթանում:*

НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ЛИЗИНГА И ПРЕПЯТСТВИЯ В СФЕРЕ МСП РА

ШОГЕР ПЕТРОВНА ПОГОСЯН, к.э.н.

научный сотрудник Института экономики им.М.Котаняна НАН РА

Аннотация: В настоящее время в условиях отсутствия у многих предприятий начальных и свободных денежных средств, сложностей с получением банковского кредита и повышенного риска прямых денежных инвестиций-лизинг является идеальной формой эффективной и целенаправленной поддержки развития предприятий. В Армении рынок лизинговых услуг еще не совсем развит, но он является весьма перспективным, если смотреть на многолетний опыт использования лизинговых отношений в предпринимательской деятельности многих стран мира.

Ключевые слова: лизинг, кредит, финансы, МСП, ресурсы, рынок, инвестиции, срок, оплата, продвижение.

THE NECESSITY FOR INTRODUCING LEASING TO THE SME SECTOR AND OBSTACLES IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

SHOGER PYOTR POGHOSYAN, *Ph.D. in Economics*

Research Associate, M. Kotanyan Institute of Economics

National Academy of Sciences, Republic of Armenia Abstract

Abstract: Currently the role of leasing is becoming of higher importance for many enterprises owing to lack of initial and free financial resources. In order to report increase in sales turnover leasing is a unique form of an effective and targeted form of assistance by taking into account the difficulties with getting bank loans and direct rising risks associated with monetary investments. The leasing services market hasn't emerged as a developed financial market; however is a very promising market if we consider the long-term gains the businesses in various nations of the world benefit from.

Keywords: *Leasing, loan, finance, SME, resources, market, investment, period, payment, promotion.*